

УДК 658.841.85

Т.С. Пічугіна, д-р екон. наук, проф.
Н.О. Власова, канд. екон. наук, проф.
С.Ю. Макєєв, здобувач

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Досліджено стан ділової активності підприємств торговельної галузі та визначено основні особливості її формування у сучасних умовах розвитку економіки.

Исследовано состояние деловой активности предприятий торговой отрасли и определены основные особенности её формирования в современных условиях развития экономики.

The state of business activity of auction industry enterprises is explored and the basic features of its forming in the modern terms of economy development are certain.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ділова активність багатьох господарюючих суб'єктів тісно пов'язана з загальними циклами розвитку світової та національної економіки. У сучасних умовах фінансової кризи ділова активність більшості підприємств значно знижується та може бути зведена до нуля. Своєчасні та обгрунтовані рішення, щодо забезпечення та утримання достатнього рівня, залежать від чіткого розуміння механізмів її формування, які значною мірою визначаються галузевими особливостями окремих підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо сутності та оцінки ділової активності розглядалися у працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених [1-4]. Що стосується торговельної галузі, то окремі проблеми управління економічним потенціалом, ефективністю його використання відображені у працях І.О. Бланка, Л.О. Лігоненко, Н.С. Краснокутської та ін. Але системно, з урахуванням особливостей функціонування підприємств торгівлі, формування їх ділової активності досліджувалося ще недостатньо. Потребує уточнення як розуміння самої сутності цього комплексного поняття, так і обгрунтування адекватної системи оцінки.

Мета та завдання статті. Метою даної статті є визначення особливостей торговельної галузі, які слід враховувати під час управління діловою активністю підприємств, а саме розробки системи критеріїв та показників оцінки, обгрунтування їх оптимальних, цільових значень та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все визначимо, що під діловою активністю підприємства ми розуміємо усю систему дій, які спрямовані на просування його на товарних та ресурсних ринках. Вона визначається як якісними, так і кількісними характеристиками. До перших належать положення (частка) підприємства на ринках збуту продукції та послуг (вітчизняних й закордонних), імідж та стійкість зв'язків з постачальниками та клієнтами й т. ін. Кількісно рівень ділової активності визначається динамікою таких результативних показників як обсяг виручки від реалізації, прибутку, а також показниками ефективності використання ресурсів (активів). У цілому ділова активність є комплексною й динамічною характеристикою ефективності підприємницької діяльності.

Що стосується першої групи показників, то розглянемо темпи зростання обсягів товарообороту підприємств оптової та роздрібною торгівлі у взаємозв'язку з динамікою ВВП (валового внутрішнього продукту), який характеризує стан та циклічність розвитку економіки країни (табл. 1).

Як свідчать дані таблиці 1 розвиток роздрібною торгівлі є більш динамічним, ніж економіки в цілому протягом усіх розглянутих періодів. Вона меншою мірою реагує на економічні зміни у тій частині, яка реалізує товари повсякденного попиту. А от оптова торгівля більш залежна від стану економіки, що особливо помітно у період після 2005 року, коли ця сфера торгівлі вже відновила свій потенціал за попередні роки.

Важливою характеристикою ділової активності є співвідношення темпів зростання обсягів виробництва та реалізації (ТЗв) з темпами зростання середньорічної вартості активів (сукупного авансованого капіталу) (ТЗа) й прибутку (фінансових результатів) (ТЗфр). При умові, коли виконується «золота» нерівність:

$$ТЗфр > ТЗв > ТЗа > 100\%, \quad (1)$$

забезпечується: по-перше, зростання рентабельності продажів за рахунок відповідного зниження рівня постійних витрат під час росту обсягів виробництва та реалізації, по-друге, ефективне використання економічного потенціалу, величина якого збільшується.

Розгляд співвідношення вищезазначених темпів зростання (табл. 1) дозволяє виділити окремі етапи розвитку ділової активності торговельної галузі та їх відповідність загальноекономічним тенденціям. Так у 2000-2003 роках нарощування потенціалу торговельної галузі відбувалося при зниженні ефективності його використання та рентабе-

льності товарообороту. У той же час у цілому за всіма видами економічної діяльності мало місце лише зниження рентабельності продажів, а у 2003-2005 роках співвідношення (1) було реалізовано. Торговельна же галузь продовжувала нарощувати активи випереджаючими темпами порівняно із зростанням оптового обороту, який превалує у валовому, при цьому одночасно склалися умови щодо підвищення рівнів рентабельності як обороту, так і капіталу. У 2006 році зміни показників підприємств торгівлі, що розглядаються, практично співпадали з загальноекономічними тенденціями зниження показників другої групи, які характеризують ефективність господарювання, а саме, зниження показників рентабельності та оборотності. У 2007 році позитивна тенденція склалася тільки відповідно до показників рентабельності.

Таблиця 1 – Темпи зростання основних показників, що характеризують ділову активність підприємств у цілому за всіма видами економічної діяльності та в торговельній галузі України (розраховано на основі [5])

Показник	2003/2000	2005/2003	2006/2005	2007/2006	2007/2000
У цілому за всіма видами економічної діяльності					
ВВП _{прц}	148,6	173,7	119,4	129,7	399,7
А	135,3	136,1	120,0	131,2	289,9
ФР	141,0	328,6	118,3	178,3	977,7
Торгівля					
Тв	226,5	136,3	131,7	130,7	531,4
Тр	173,6	188,6	137,9	137,1	618,8
То	235,6	129,7	130,5	129,5	516,4
Атв	255,7	144,1	130	140,3	672
Атр			161,5	153,2	
Ато			126,0	138,2	
ФР _{тв}	47,5	1666,7	108,4	163,1	1400
ФР _{тр}		3400	123,5	166,7	
ФР _{то}		1500	105,1	162,2	

Примітки. ВВП_{прц} – валовий внутрішній продукт у ринкових цінах; А, Атв, Атр, Ато – середньорічна величина активів відповідно підприємств за всіма видами економічної діяльності, в цілому торговельної галузі, роздрібної та оптової торгівлі; ФР, ФР_{тв}, ФР_{тр}, ФР_{то} – фінансові результати відповідно за всіма видами економічної діяльності, в цілому торговельної галузі, роздрібної та оптової торгівлі; Тв, Тр, То – відповідно валовий, роздрібний та оптовий товарооборот.

Більш детально показники другої групи наведені у таблиці 2. Вони дозволяють визначити не тільки динамічні зміни, але й особливості торговельної галузі відповідно до загальнооекономічних умов формування ділової активності, а саме:

1) висока швидкість обороту всіх активів підприємств торгівлі, яка має тенденцію до зниження та зближення рівнів у роздрібній та оптовій торгівлі;

2) високий рівень фондівдачі необоротних активів та оборотності оборотних активів, зміни яких впливають на тенденції загального показника;

3) низький рівень рентабельності активів, який має такі ж тенденції розвитку, що і в цілому по економіці. При цьому це явище здебільшого пов'язано з низькою прибутковістю оборотних активів, особливо на підприємствах оптової торгівлі;

4) низький рівень рентабельності продажів, який майже у десять разів менший ніж взагалі за всіма видами економічної діяльності і який підвищується, але дуже повільно.

Визначені особливості обумовлені основними функціями підприємств торговельної галузі, діяльність яких спрямована на доведення товарів від виробників до споживачів кінцевих або проміжних. Відсутність або низька частка виробничих операцій у торговельно-технологічних процесах визначають склад активів підприємств торгівлі. Показники табл. 2 свідчать, що частка необоротних активів у валюті балансу підприємств узагалі за всіма видами діяльності займає більш ніж 50%, а на підприємствах оптової та роздрібної торгівлі відповідно приблизно 20 та 30%.

Таблиця 2 – Основні показники, що характеризують складову ефективності ділової активності підприємств в цілому за всіма видами економічної діяльності та в торговельній галузі України (розраховано на основі [5])

Показник	2000	2003	2005	2006	2007
1	2	3	4	5	6
У цілому за всіма видами економічної діяльності					
Оба, обороти	0,229	0,266	0,322	0,331	0,331
ФВ, грн./грн	0,375	0,505	0,625	0,640	0,644
Обоа, обороти	0,586	0,561	0,666	0,687	0,680
Ра, %	1,870	1,948	4,704	4,640	6,306
Рна, %	3,068	3,702	9,115	8,957	12,271
Роа, %	4,785	4,113	9,721	9,625	12,971

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6
Рп, %	8,172	7,333	14,590	14,002	19,063
НА/А, од.	0,609	0,526	0,516	0,518	0,514
Торгівля					
Обат, обороти	2,618	2,319	2,194	2,222	2,071
Обао, обороти			2,088	2,163	2,027
Обар, обороти			3,022	2,579	2,308
ФВт, грн./грн.	13,524	17,764	10,315	10,353	9,255
ФВо грн./грн.			10,606	10,831	9,839
ФВр грн./грн.			8,981	8,442	7,185
Обоат, обороти	3,247	2,667	2,786	2,829	2,667
Обоао, обороти			2,600	2,703	2,554
Обоар, обороти			4,556	3,714	3,401
Рат, %	1,602	0,298	3,442	2,871	3,338
Рао, %			3,186	2,659	3,121
Рар, %			5,449	4,167	4,534
Рнат, %	8,276	2,280	16,184	13,377	14,920
Рнао, %			16,183	13,312	15,148
Рнар, %			16,190	13,636	14,113
Роат, %	1,987	0,342	4,372	3,655	4,300
Роао, %			3,967	3,323	3,931
Роар, %			8,213	6,000	6,679
Рпт, %	0,612	0,128	1,569	1,292	1,612
Рпо, %		0,132	1,526	1,229	1,540
Рпр, %		0,100	1,803	1,615	1,964
НАт/Ат, од.	0,194	0,131	0,213	0,215	0,224
НАо/Ао, од			0,197	0,200	0,206
НАт/Ар, од			0,337	0,306	0,321
Примітки. Оба, Обат, Обао, Обар – оборотність активів відповідно підприємств за всіма видами економічної діяльності, торгівлі, оптової та роздрібно торгівлі; ФВ, ФВт, ФВо, ФВр – фондвіддача необоротних активів відповідно підприємств за всіма видами економічної діяльності, торгівлі у цілому, оптової та роздрібно торгівлі; Обао, Обоат, Оборо, Обоар □ оборотність оборотних активів відповідно підприємств за всіма видами економічної діяльності, торгівлі у цілому, оптової та роздрібно торгівлі; Ра, Рна, Роа, Рат, Рнат, Роат, Рао, Рнао, Роао, Рар, Рнар, Роар – рентабельність активів, необоротних та оборотних активів відповідно підприємств за всіма видами економічної діяльності, торгівлі у цілому, оптової та роздрібно торгівлі; Рп, Рпт, Рпо, Рпр – рентабельність продажів підприємств за всіма видами економічної діяльності, торгівлі у цілому, оптової та роздрібно торгівлі; НА, НАт, НАо, НАр, А, Ат, Ао, Ар – середній розмір за рік необоротних активів та активів у цілому підприємств за всіма видами економічної діяльності, торгівлі у цілому, оптової та роздрібно торгівлі.					

Зупинимося на деяких теоретичних аспектах формування показників ділової активності. Взаємозв'язок показників оборотності активів та рентабельності витікає, перш за все, із механізму формування поточних витрат підприємств. Підвищення швидкості обороту та відповідне зростання обсягів призводить до відносного зниження витрат за рахунок умовно-постійних, що і стає чинником зростання рентабельності при інших рівних умовах. З іншого боку, інтенсивність використання активів та склад поточних витрат, залежать від співвідношення необоротних та оборотних активів. Так, висока частка оборотних активів позитивно впливає на оборотність активів підприємств в цілому, але і підвищує частку умовно-змінних витрат, що знижує можливість позитивного впливу на рівень рентабельності. Однак, потрібно ще звернути увагу на той факт, що підприємства торгівлі значною мірою використовують орендовані основні засоби, залучення яких іноді коштує значно дорожче ніж використання власних. У цьому випадку висока швидкість обороту активів, що відбиті у балансі, не віддзеркалює склад поточних витрат та, можливо, негативно впливає на рівень рентабельності.

Висновки. Низька рентабельність торгівлі не є фактором, що стримує приплив капіталу у галузь тому що компенсується високою швидкістю обороту. Але у процесі управління діловою активністю підприємств торгівлі необхідно враховувати складний механізм та особливості її формування. Процес управління діловою активністю підприємств торгівлі потребує знаходження оптимальних рішень щодо складу активів та поточних витрат.

Список літератури

1. Ковалев, В. В. Введение в финансовый менеджмент [Текст] / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 768 с.
2. Ван Хорн, Дж. К. Основы управления финансами [Текст] / Ван Хорн Джеймс К. ; пер. с англ. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 800 с.
3. Хелферт, Э. Техника финансового анализа : путь к созданию стоимости бизнеса [Текст] / Э. Хелферт; пер. с англ. В. Дмитриева, Т. Карасевич, Е. Петрова. – 10-е изд. – СПб. : ПИТЕР, 2003. – 640 с.
4. Хотомлянський, О. Л. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства [Текст] / О. Л. Хотомлянський, П. А. Знахуренко // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 111–117.
5. Сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.

© Т.С. Пічугіна, Н.О. Власова, С.Ю. Макєєв, 2009.